

Wpływ pandemii COVID-19 na państwa rozwijające się – ryzyko rosnących podziałów

Patryk Kugiel

Państwa najuboższe w największym stopniu odczują długofalowe skutki gospodarcze i społeczne pandemii COVID-19. Opóźnienia w szczepieniach i niewystarczające zasoby służące odbudowie gospodarczej zwiększają ubóstwo. Pogłębienie nierówności ekonomicznych na świecie będzie prowadziło do destabilizacji, zwiększenia presji migracyjnej i trudności w realizacji celów klimatycznych. Dlatego liderzy G20 zapowiedzieli przyspieszenie akcji szczepień w państwach najbiedniejszych. UE może skupić się na większych dostawach preparatów do państw rozwijających się i na odbudowie ich gospodarek po pandemii.

W 2020 r. pandemia [COVID-19 rozprzestrzeniła się najszybciej w państwach wysoko rozwiniętych](#). Jednak w br. w większym stopniu dotknęła państwa rozwijające się, których dochód narodowy na mieszkańca według Banku Światowego (BŚ) wynosi poniżej 12,696 dol. Spośród zarejestrowanych na świecie do 7 listopada 250 mln przypadków choroby na państwa rozwijające się, gdzie mieszka 85% globalnej populacji, przypadło 58% zakażeń (140,4 mln). Odnotowano tam także 3,3 mln zgonów z powodu COVID-19, tj. 65% wszystkich przypadków (5,05 mln). Poza skutkami zdrowotnymi pandemia mocno uderza w gospodarki krajów najbiedniejszych.

Wpływ na gospodarkę. Według MFW w gospodarkach rozwijających się PKB zmniejszył się w 2020 r. średnio o 2,1%, podczas gdy w gospodarkach rozwiniętych – o 4,5% (w UE – 6,1%, w USA – 3,5%). Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) do państw rozwijających się zmniejszył się o 12% w stosunku do 2019 r. (a o 30% wyłączając Chiny) i wyniósł 616 mld dol. Załamanie handlu międzynarodowego (spadek wartości o 6,4% w 2020 r.) dotknęło głównie kraje rozwijające się. Choć przekazy pieniężne od emigrantów zmniejszyły się w 2020 r. o 1,6% (do 540 mld dol.), nadal zapewniały kapitał wielu rodzinom pozbawionym innych dochodów. MFW prognozuje też wyższy wzrost gospodarczy w 2021 r. w gospodarkach wschodzących (6,4%) niż w rozwiniętych (5,2%).

Kryzys gospodarczy wywołał szczególnie poważne skutki dla mieszkańców państw rozwijających się, którzy byli pozbawieni osłony socjalnej, np. zasiłków dla bezrobotnych. W 2020 r. pandemia spowodowała likwidację 114 mln miejsc pracy na świecie, a największe straty odnotowano w krajach o średnim niższym dochodzie (o 11,3%). Średnie zarobki pracowników spadły w 90% państw rozwijających się. Liczba osób żyjących w biedzie (za mniej niż 2 dol. dziennie) zwiększyła się o 124 mln – z 613 mln do 737 mln, po raz pierwszy od 1998 r. odwracając pozytywny trend w walce ze skrajnym ubóstwem. Pandemia powiększyła też nierówności wewnątrz państw rozwijających się. Najbardziej narażone na utratę pracy i dochodów były kobiety, ludzie młodzi, osoby słabo wykształcone i migranci zarobkowi. Pandemia zaburzyła też edukację ponad 1,6 mld dzieci, z czego największe problemy miały państwa najbiedniejsze.

Sytuację gospodarczą pogarszają skromne zasoby własne, które mogłyby być przeznaczone na wsparcie odbudowy gospodarek. Z 16 bln dol. rozdysponowanych w krajowych pakietach stymulacyjnych jedynie 20% przypadło na kraje rozwijające się. Mniejsze dochody z powodu spadku aktywności gospodarczej i większe wydatki socjalne na łagodzenie skutków kryzysu spowodowały wzrost zadłużenia państw rozwijających się. Według BŚ dług państw o najniższych dochodach (LIC) wzrósł w 2020 r.

o 12% – do najwyższego w historii poziomu 860 mld dol., a zadłużenie wszystkich państw rozwijających się zwiększyło się o 5,3%, do 8,7 bln dol. Państwa rozwijające się, wobec braku wystarczających zasobów finansowych, dłużej będą odczuwały skutki kryzysu.

Nierówny dostęp do szczepień. Odbudowę gospodarek państw rozwijających się komplikuje ograniczony dostęp do szczepionek na COVID-19. Zdecydowana większość z 7,28 mld wykonanych szczepień miała miejsce w państwach o najwyższych (HIC) i średnich dochodach (UMIC). W efekcie w krajach rozwiniętych zaszczepiono do 7 listopada przynajmniej jedną dawką ponad 70% populacji, w krajach o średnich niskich dochodach (LMIC) było to tylko 39,7%, a w LIC – jedynie 4,2% (zob. Tabela). Do końca września pozostało 56 państw, w których jedną dawkę otrzymało mniej niż 10% ludności. Najgorsza sytuacja jest w Afryce, gdzie wykonano tylko 2,8% wszystkich szczepień na świecie, a dwie dawki otrzymało 5% mieszkańców.

Ułatwieniu dostępu do szczepionek w państwach rozwijających się [służy międzynarodowy program COVAX](#). Ma on zapewnić darmowe szczepienie min. 20% światowej populacji, z 92 najuboższych państw. Chociaż G7 i UE obiecały dostarczyć do końca 2021 r. 1,8 mld dawek szczepionek do państw najuboższych w ramach COVAX, przekazano ich do 7 listopada jedynie 435 mln. Realizacja programu spowolniła na skutek opóźnień w dostawach (m.in. od głównego producenta – [Indii](#)) i braku półproduktów do ich wytworzenia.

Według państw rozwijających się zwiększeniu globalnej podaży szczepionek mogłoby pomóc zawieszenie ich ochrony patentowej w WTO, jednak wniosek RPA i Indii w tej sprawie z jesieni 2020 r. blokuje m.in. UE z uwagi na interesy swoich firm farmaceutycznych (USA poparły go warunkowo w maju br.). Oprócz niedostatku szczepionek na opóźnienie programu szczepień w krajach rozwijających się wpływa też brak efektywnego systemu ich przechowywania i dystrybucji, w tym przeszkolonego personelu i sprawnej logistyki.

Reakcja międzynarodowa. Już w kwietniu 2020 r. członkowie G20 obiecali zwiększyć pomoc finansową dla LIC i ogłosili inicjatywę zamrożenia spłaty ich długów do końca 2021 r. Nie zdecydowali się jednak na dalej idące działania, w tym anulowanie zadłużenia. Oficjalna pomoc rozwojowa głównych donatorów wzrosła w 2020 r. do historycznego poziomu – 161,2 mld dol. (3,5% więcej niż w 2019 r.), z czego 12 mld dol. przeznaczono na walkę z COVID-19. Ponadto BŚ przekazał od początku pandemii 157 mld dol. na zwalczanie skutków pandemii, a MFW przeznaczył 117 mld dol. na pomoc w 85 państwach i oddłużenie 29 LIC. W lipcu br. MFW skorzystał z możliwości emisji tzw. specjalnych praw ciągnięcia (SDR – środka rozliczeń w ramach Funduszu) w kwocie 650 mld dol. w celu zapewnienia płynności finansowej i ułatwienia odbudowy

gospodarek po pandemii. SDR przydzielono zgodnie z udziałami w MFW, stąd do państw rozwijających się trafiło tylko 275 mld dol., w tym do LIC – jedynie 21 mld dol.

Ważną rolę w walce z pandemią odgrywa UE. Działając jako „Team Europe” (instytucje unijne oraz państwa członkowskie) przekazała do kwietnia br. 34 mld euro na walkę z COVID-19 (z obiecanych 46 mld euro). Przeznaczyła też ponad 3 mld euro na program COVAX, najwięcej po USA. Po zabezpieczeniu dostaw dla krajowych programów szczepień KE obiecała przekazać w formie grantu dla państw rozwijających się 500 mln dawek szczepionek do końca br. i dodatkowe 500 mln do połowy 2022 r. Problemem jest jednak wolne tempo realizacji obietnic – do 19 października przekazano jedynie 57 mln dawek. Późny start i przewlekłość realizacji obietnic przez UE i USA sprawiają, że to [Chiny](#) wyrosły na głównego dostawcę szczepionek do państw rozwijających się. Chiński rząd informuje, że do października ChRL sprzedała 1,2 mld dawek państwom rozwijającym się, zaś między 57 mln (dane UNICEF) a 90 mln (portal BridgeBeijing) przekazały bezpłatnie.

Wnioski i perspektywy. Pandemia COVID-19 zahamowała postępy w walce ze skrajnym ubóstwem na świecie i zwiększa nierówności gospodarcze między państwami rozwijającymi się a rozwiniętymi. Pogorszenie sytuacji ekonomicznej i możliwy kryzys zadłużeniowy w krajach ubogich prowadzą do ich większej niestabilności politycznej, ryzyka konfliktów regionalnych czy silniejszej presji migracyjnej. Zmniejszy też zasoby, które mogą być przeznaczone na walkę ze zmianami klimatu i realizację celów zrównoważonego rozwoju (SDG). Według UNDP, jeśli nie podejmie się zdecydowanych działań, z powodu COVID-19 czas realizacji SDG wydłuży się o 10 lat. Rozwój pandemii w krajach najuboższych zwiększa też ryzyko mutacji wirusa i przeniesienia go do państw rozwiniętych, co może zwiększyć tam liczbę zakażeń.

Liderzy [G20](#) na październikowym szczycie w Rzymie zapowiedzieli więc „zwiększenie podaży” szczepionek, aby zaszczepić min. 40% populacji we wszystkich państwach do końca br. i 70% do połowy 2022 r. Nie wskazali jednak dodatkowych sposobów ani środków na realizację tych celów i wsparcie odbudowy gospodarczej państw najbiedniejszych. Dlatego Unia Europejska powinna przyspieszyć realizację własnych zobowiązań w zakresie przekazywania szczepionek, a także wykorzystać pomoc rozwojową i fundusze klimatyczne do wsparcia inwestycji w państwach najbiedniejszych. Może też promować inicjatywę umorzenia długów LIC i rozważyć zawieszenie ochrony patentowej szczepionek na COVID-19. Także Polska może zwiększyć pomoc w walce z pandemią, przekazując partnerom kolejne partie szczepionek (oprócz już wysłanych – m.in. 1 mln do Iranu) i zwiększając wpłaty do programu COVAX.

Tabela. Zachorowania na COVID-19 i szczepienia z podziałem państw na grupy według dochodu

	Państwa o najwyższych dochodach (HIC)	Państwa o wyższych średnich dochodach (UMIC)	Państwa o niższych średnich dochodach (LMIC)	Państwa o niskich dochodach (LIC)	Państwa rozwijające się łącznie (UMIC+LMIC+LIC)	Globalnie
Populacja (2020, w mln)	1 215 (15,6%)	2 514 (32,4%)	3 331 (43%)	665 (9%)	6 510 (84,4%)	7 753
Zachorowania na COVID-19 (w mln)	106,25 (42,4%)	79,76 (31,8%)	62,5 (25,3%)	1,36 (0,55%)	140,31 (57,6 %)	250,37
Zgony z powodu COVID-19 (w mln)	1,77 (35%)	2,13 (42%)	1, 12 (22%)	0,036 (0,7%)	3,28 (65%)	5,05
% populacji, która otrzymała 1 dawkę szczepionki	72,1%	71,3%	39,7%	4,2%	-	51.09%
% populacji w pełni zaszczepionej	65,62%	62,87%	22,05%	2,24%	-	39,7%
Stan na 7 listopada 2021 r. Źródła: Bank Światowy, World Development Indicators; World Health Organisation, OurWorldinData (https://ourworldindata.org/) Według metodologii Banku Światowego LIC to państwa o Dochodzie Narodowym Brutto (DNB) na 1 mieszkańca poniżej 1,045 dol.; LMIC to DNB na mieszkańca między 1,046 a 4,095 dol.; UMIC – DNB na mieszkańca między 4,096 a 12,695 dol.; i HIC – o dochodach powyżej 12,696 dol. na mieszkańca.						